

Fizikai Szemle

MAGYAR FIZIKAI FOLYÓIRAT

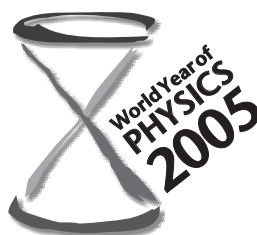
A Fizikai Szemle az Akadémia által 1862-ben elindított Matematikai és Természettudományi Értesítő és az 1891-ben Eötvös Loránd által alapított Matematikai és Physikai Lapok utóda és folytatása

LV. évfolyam

5. szám

2005. május

NEM ÉLHETÜNK

FIZIKA NÉLKÜL

EGY TUDÓS TANÁR

100 éve született Vermes Miklós

Krassói Kornélia, Zanati Béla
Jedlik Ányos Gimnázium, Budapest

Ma már szinte elképzelhetetlen, hogy egy középiskolai tanár a rohamosan gyarapodó és mélyülő tudományos ismeretek világában naprakész legyen. *Vermes Miklós* a maga korában ilyen tanár volt. Fiatal kora óta publikált, először a mechanika törvényei alapján működő eszközök magyarázatával foglalkozott (kerékpározás, hintázás, hangszerek, síugrás). A rádiózás titkát is szívesen osztotta meg az akkori érdeklődőkkel. A 30-as években sokat foglalkozott a fényképezéssel, annak gyakorlati és elméleti vonatkozásaival. (Fényképlemezek megvilágítása, az infravörös sugarakkal való fényképezés, színes fényképezés.) Biztosak lehetünk abban, hogy *Vermes Miklós* 1939-ben jutott legközelebb a fizika akkor legjelentősebb felfedezéséhez, amikor az atommaghasadás elmélete a szakirodalomban megjelent. Barátja, *Kunfalvi Rezső* 1985-ben erre így emlékezett:

„Mindig a legelsőek között volt, akik a tudomány legújabb, gyakorlati borderejű felismeréseire, vagy felfedezéseire reagálnak. Például 1939-ben jelent meg *Otto Hahn* Atomhasadás című korszakalkotó műve, és *Vermes Miklós* még abban az évben, a magyar szakirodalomban először közölt erről cikket a Természettudományi Köz-

lönyben *A ciklotron, az atomrombolás új eszköze címmel. Világosan látta ennek az új felismerésnek a jelentőségét, felhasználásának háborús és békes lehetőségeit. Vermes Miklós élete végéig publikált, egy napig sem volt nyugdíjban, mindvégig fogékony volt az újra, például hazánkban elsőként használt lézert középiskolai demonstrációra, egy a KFKI-ban dolgozó volt tanítványai által készített eszköz segítségével.*”

Tanulmányai, a kezdeti évek

1905. április 3-án született Sopronban. Szülei postahivatalnokok voltak. Nevetve mesélte, hogy számolni édesapja kártyapartijain tanult meg, ugyanis ő vezette és adta össze a pontszámokat. A híres soproni evangélikus líceumban érettségizett, ahol kiváló tanárok alapozták meg természettudományos érdeklődését.

Elsősorban a kémia érdekelt, de a humán tárgyakból ugyanolyan kitűnő volt. Ez a sokoldalúság egész életében jellemezte őt.

Diákkorában kitűnt szorgalmával, érdeklődésével és éles eszével. Ezt egyértelműen bizonyítják azok a fennmaradt szakköri dolgozatai, melyeknek könyv formájában történő kiadását a szülőváros, Sopron már előkészít-

tette. A későbbi években mindig szívesen látogatott vissza Sopronba kirándulni, előadni.

Pályaválasztását a család anyagi helyzete határozta meg. Vegyészmérnök szeretett volna lenni, de állami költségen csak tanárképzés folyt. 1923-ban beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika-kémia szakára, és került a híres, tudostanárok képzését segítő Eötvös Kollégiumba, a hozzá hasonló kiemelkedő tehetségű, tudásvágytól fűtött ifjak közé.

Az Eötvös Kollégium egészen különleges intézmény volt abban az időben. *Eötvös Loránd* alapította édesapja, *Eötvös József* emlékére. Az egyetemisták legjelesebbjei kerültek be ide, akiknek egyetemi éveik alatt a kollégiumban kiváló szakemberek álltak rendelkezésükre tanácsaikkal, hogy egy-egy szakterületen elmélyülhessenek. A lakószobákba különböző évfolyamokról osztották be a hallgatókat: az irányító szempont az volt, hogy egymástól is sokat tanulhassanak.

Vermes Miklós évtizedek múlva is csillogó szemmel mesélt a kollégium pezsgő szellemi légköréről. Életre szóló barátságok születtek itt, például Kunfalvi Rezsővel. Tőle hallottuk, hogy akkortájt tankönyvek nemigen voltak, az előadásokon készített saját jegyzeteiből tanultak. A hallgatók körében híresek voltak és vizsgák előtt kézzel írták meg a jegyzeteket. A hallgatók körében híresek voltak és vizsgák előtt kézzel írták meg a jegyzeteket. Neves egyetemi tanárai voltak, többek között *Fejér Lipót*, *Tangl Károly*, *Fröhlich Izidor*.

1923-tól 1927-ig volt az egyetem hallgatója. A következő tanévet a Mintagimnáziumban töltötte és egy tanársegédet helyettesített az Elméleti Fizika Tanszéken. 1928-ban szerzett tanári diplomát mind a három tantárgyból. Vizsgáit mindig kitűnően tette le.

Egy éven át fizetés nélküli gyakornok, majd helyettes tanársegéd, végül 1930-tól 1935-ig tanársegéd a II. sz. Kémiai Intézetben. Vermes Miklós ragyogó, különlegesen ügyes kísérletező volt.

Folyamatosan megjelenő cikkei és ismeretterjesztő előadásai révén neve egyre ismertebb lett. Fiatalkorától kezdve kitűnő előadó volt. Mesterien egyeztetette az elméletet a gyakorlattal. Az egyetemen töltött 7 év alatt többször helyettesített a Fásori Evangélikus Gimnáziumban, mígnem 1935-ben megpályázott egy ottani tanári állást. Számos jelentkező közül az igazgatótanács őt választotta. Akkortájt nyolcévfolyamos gimnáziumi oktatás folyt és bizony 50–60 kis kamaszt nehéz volt lefoglalni. Igazgatója az ugyancsak fizika szakos, híres *Mikola Sándor* jóin-

dulattal és sok bölcs tanáccsal segítette. Tőle tanulta meg, hogy az a jó tanár, aki tudja és szereti tantárgyát, szereti a gyerekeket és jó az idegrendszere.

A kezdeti nehézségek után innen indult magasba ívelő tanári pályája, melynek csúcspontját szakmailag a csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumban érte el, ahová 1952-ben helyezték az Evangélikus Gimnázium feloszlata után.

A csepeli évek

1952-ben került Csepelre, a bencések által 1945-ben alapított, majd államosított iskolába. Mivel a Fásori Evangélikus Gimnáziumot megszüntették, lehetőség nyílt a fizikaszertár állományának áttelepítésére. Vermes ekkor 47 éves volt, gyakorlott tanár, képzett fizikus. Az ELTE vezetőtanára, aki módszertani jártasságával, egyszerű, világos magyarázataival és nem utolsósorban kivételes kísérletező kedvével messze földön hírnevet vívott ki magának. Legendás bőröndjében, mellyel járt-kelt, mindig volt néhány csodatételre alkalmas eszköz.

Az évek folyamán több szakkönyvet, cikket és tanulmányt írt, példatára évtizedekig a legkedveltebb segédanyagok közé tartozott. 1980-ig az Eötvös Loránd Fizikai Társulat egyik alelnöke volt. Két évvel halála után, az ott tanító Vermes-tanítványok javaslatára a csepeli Tejút utcai Általános Iskola felvette nevét.

A Jedlik Ányos Gimnázium, melynek sok dicsőséget szerzett, megőrizte emlékét. Szobája és szertára azóta is őrzi a Tanár úr szellemiségét és keze nyomát. Az eszközök a helyükön vannak, sőt naponta használatban állnak. Az élő szertár éppen Vermes eszmeiségét megőrzendő,

A Vermes-centenárium előadói és hallgatósága

egyben fejlődő szertár is, tehát ma már ott a számítógép és egyéb modern elektronikus eszköz, melyet bizonyára maga is szívesen használt volna, sőt működésüket magától értetődő természetességgel magyarázná nyílt tekintetű, érdeklődő tanítványainak.

Tehát melyek voltak azok a lépcsőfokok és adottságok, melyek a tudós tanársághoz vezettek? A tehetség, a tanulást támogató család, kiváló tanárok a középiskolában és az egyetemen, az Eötvös Kollégium, önzetlen, segítőkollégák a tanári pálya kezdetén, nyitottság a tudomány legújabb felfedezéseire, végül a megszerzett tudás továbbadása igényesen, érdekesítően, türelemmel.

Vermes Miklós munkásságát nem csak kollégái, tanítványai értékelték nagyra, bőven volt része hivatalos elismerésben is. Munkásságáért az alábbi kitüntetések kapták: Kiváló Munkáért Érdemrend (1948), Kossuth-díj (1954), Mikola-díj (1961), Munka Érdemrend ezüst fokozata (1965), Kiváló Tanár (1972), Eötvös-érem (1973), Munka Érdemrend arany fokozata (1975), Apáczai-díj (1979), Magyar Népköztársaság Zászlórendje (1985), Prometheus-díj (1987), posztumusz Szily Kálmán díj (1991), posztumusz Csepel Díszpolgára (1995).

Vermes tanár úr arra is példát adott, hogyan kell meghalni: csendben és fegyelmezetten. Temetése 1990. április 20-án volt a Farkasréti temetőben. Halálának első évfordulójára elkészült síremléke is, amelyet nagyon sokáig tervezünk, hogy hozzá méltó és illő legyen. Puritán, de mégis ünnepélyes. Termésköböl készült, rajta jellegzetes aláírása bronzbetűkkel, és egy kis bronzból készült szikladarab.

Muki bácsi hagyatéka, emléke

Szellemi hagyatéka olyannyira élő, hogy tavaly sor kerülhetett a négyévfolyamos gimnáziumi fizikakönyv két kötetben történő kiadására, valamint arra, hogy a Jedlik Ányos Gimnázium fizikatanárainak közreműködésével a Jedlik Oktatási Stúdió Bt. gondozásában megjelenhessenek könyv alakban összegyűjtve azok a kísérletleírások, melyeket eddig jobbra a hagyományok őriztek, illetve különböző leírásokban maradtak fenn.

Dolgozószobájában, szertárában minden tárgy ott és úgy maradt, ahogy még ő rendezte el: a könyvei, a játékaik, a vegyszerek, a köpenye a fogason, a bőröndjei a szekrény tetején, írásos utasításai az eszközökön.

A Vermes-kiállítás a Jedlik Ányos Gimnáziumban

A termet, ahol tanított, róla neveztük el. Tablók számolnak be sokszínű munkásságáról.

A terem bejáratánál *bronz emléktáblája* alatt, éppúgy, mint a Farkasréti temetőben friss virág jelzi, hogy nem felejtették el.

Tankönyveit az iskola átdolgozva újra kiadta.

Kísérletei kerületi szakkörökön is bemutatásra kerülnek.

Tiszteletére eddig *4 emléktábla*, *3 alapítvány*, *2 díj* jött létre és egy csepeli általános iskola vette fel nevét, ahol évenként fizikaversenyt rendeznek.

A Vermes-centenárium

A Jedlik Ányos Gimnázium és a Csepeli Vermes Alapítvány felkérésére *Pálffy Katalin* szobrászművész a centenárium alkalmával Vermes-emlékplakettet készített, melynek első példányát a Vermes Miklós emlékének megőrzésében végzett tevékenységéért a Vermes Miklós Általános Iskola kollektívája kapta.

Iskolánk 2005. április 2-án emléküléssel tisztelgett a nagy pedagógus munkássága előtt, melyet *Tóth Mihály*, Csepel polgármestere nyitott meg. A rendezvényen felszólalt *Kucsman Árpád*, az ELTE TTK egyetemi tanára, egykori fasori diák, *Vastagh György* tanár, Balatonfüredről, aki a Jedlikben volt tanítvány. *Kövesi Sándorné*, *Tótfalusi Istvánné*, *Sebestyén Zoltánné* jedlikies tanárok a közös munka hangulatát idézték fel. Emlékezett *Radnai Gyula* egyetemi docens (ELTE), akivel a tanárképzés teendői kötötték össze, és *Staar Gyula* főszerkesztő (*Természet Világa*), aki sok írását szerkesztette és közölte. Előadást tartott *Károlyházy Frigyes* egyetemi tanár (ELTE), akivel a fizika tanításának módszertani kérdéseiről és a kitűzendő versenyfeladatokról konzultáltak sokat. *Nagy Márton* tanár, a Soproni Vermes Alapítvány elnöke, aki kuratóriumi döntés alapján a Vermes-örökség megőrzéséért Vermes-plakettet adományozott a Jedlik Ányos Gimnázium közösségének.

Hasonló indoklással Vermes-emlékérmet vehetett át a gimnázium három fizikatanára. A felszólalások szünetében Vermes tanár úr kedvenc zenészámainak részleteit hallhatták a résztvevők. A program végén jellegzetes Vermes-féle kísérleteket mutatott be a hagyatéka gondozója, *Lakó Ferenc Péter*. Az iskola időszakos kiállítással adózik Vermes Miklósnak.

2005. április 5-én Budapest–Csepel Önkormányzata és két intézménye, a Jedlik Ányos Gimnázium és a Vermes Miklós Általános Iskola a sírjánál tartott ünnepélyes koszorúzással méltó módon emlékezett Csepel díszpolgárára, leghíresebb pedagógusára, illetve névadójára.

Mindkét alkalommal mintegy 200 tisztelője volt jelen és rőtta le kegyeletét, köztük egykori pályatársak, tanítványok, de voltak fiatalok is szép számmal. Az ünnepségek hangulata arról tanúskodott, hogy Muki bácsi emléke nem múlt el, szellemisége atomjaiban ott van minden tanítványában. Sugárzó egyéniség volt, és akit ezek a sugarak értek, az nemcsak tudásban, de emberségben is gazdagodott. Mi, az örökhagyói emléke ápolásával igyekszünk minden tőlünk telhetőt megtenni, hogy az utánunk következőknek is jusson belőle.